

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΒΟΥΡΒΕΡΗ

Τακτικού καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας

ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΚΛΑΣΣΙΚΟΥ

Ἐν ἀπὸ τὰ βασικὰ προβλήματα τῆς συγχρόνου ζωῆς καὶ μορφώσεως, πρόβλημα τὸ ὁποῖον τυραννεῖ τὴν σκέψιν καὶ φλέγει τὸ πάθος πνευματικῶν ἀνθρώπων, κλασσικῶν φιλολόγων καὶ ἀρχαιογνωστῶν ἐν γένει, παιδαγωγῶν, πολιτειολόγων, κοινωνιολόγων καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν, εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς κλασσικῆς παιδείας. Γενναία σκέψις καὶ ἔντονον συναίσθημα, λόγος καὶ πάθος, δικαιολογοῦνται ἀπὸ τὴν πυκνότητα τῆς οὐσίας τοῦ προβλήματος. Κατὰ τὴν ἀντιμετώπισιν καὶ θεώρησιν τοῦ θέματος αὐτοῦ κινοῦνται εἰς τὸ βάθος τῆς θεωρούσης ψυχῆς καὶ αἱ τρεῖς δυνάμεις τῆς, τὰ τρία κατὰ Πλάτωνα μέρη αὐτῆς: τὸ λογιστικόν, τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν. Ὅμως ἡ συνείδησις τῆς εὐθύνης διὰ τὴν ποιότητα τῆς θεωρήσεως ἐπιβάλλει, ὅπως τὸν ρυθμὸν καὶ τὴν ἀρμονίαν τῶν ψυχικῶν τούτων κινήσεων διέπῃ ὁ λόγος, ὥς ἡνίοχος χαλιναγωγῶν εἰς τὸ ψυχικὸν ἄρμα τοὺς ἵππους τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας.

* *

Ἡ κλασσικὴ παιδεία ἢ κλασσικὴ μόρφωσις εἶναι μία μορφή τῆς γενικῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου¹, τῆς παροχῆς δηλαδὴ μορφῆς εἰς ὅλας τὰς ἑσωτερικὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, τὰς πνευματικὰς, ἠθικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς τοῦ ἰδιότητος καὶ δεξιότητος.

Μὲ τὸν εἰδικὸν ὅρον « κλασσικὴ παιδεία » ἐκφράζομεν τὴν παιδείαν καὶ τὴν μόρφωσιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ποὺ μεταδίδουν καὶ χαρίζουν τὰ κλασσικὰ ἔργα τοῦ Λόγου καὶ τῆς Τέχνης τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, μέσῳ τῶν εἰς τὰ ἔργα αὐτὰ ἐνσαρκωμένων διαρκοῦς κύρους μορφωτικῶν ἀξιών, πνευματικῶν, ἠθικῶν καὶ αἰσθητικῶν.

1. Ἄλλαι μορφαὶ τῆς γενικῆς μορφώσεως εἶναι ἡ χριστιανικὴ παιδεία, ἡ μουσικὴ καὶ γενικώτερον ἡ καλλιτεχνικὴ παιδεία, ἡ γενικὴ νομικὴ παιδεία, ἡ γενικὴ ἱατρικὴ παιδεία καὶ τέλος ἡ γενικὴ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ παιδεία.

Ἀναλυτικώτερον, τὸ περιεχόμενον τῆς κλασσικῆς παιδείας συγκροτοῦν τρία τινά :

Πρῶτον: ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἡ ὁποία κάμνει προσιτὰ εἰς τὴν γνῶσιν καὶ τὴν μόρφωσιν τὰ ἑλληνικὰ καὶ ρωμαϊκὰ ἔργα.

Δεύτερον: ἡ διδασκαλία τῶν δύο κλασσικῶν γλωσσῶν καὶ τῶν σχετικῶν μὲ τὴν Κλασσικὴν Ἀρχαιότητα ἐπιστημῶν καὶ μαθημάτων εἰς τὰ ἀνώτατα καὶ τὰ μέσα πνευματικὰ ἰδρύματα. Καὶ

Τρίτον, τὸ ὁποῖον καὶ μᾶς ἐνδιαφέρει κατ' ἐξοχὴν: ἡ μορφωτικὴ ἀξιοποίησις ἢ παιδευτικὴ κάρπωσις τῶν κλασσικῶν ἔργων τοῦ Λόγου καὶ τῆς Τέχνης, ἀξιοποίησις γινομένη εἴτε ἐντὸς τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων εἴτε ἐκτὸς αὐτῶν, διὰ τοῦ προφορικοῦ καὶ τοῦ γραπτοῦ λόγου, ὡς εὐρύτατον λαομορφωτικὸν φαινόμενον τῆς ζωῆς.

Συνοψίζομεν: ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, διδασκαλία καὶ μορφωτικὴ ἀξιοποίησις τῶν Κλασσικῶν συγκροτοῦν τὴν κλασσικὴν παιδείαν.

Τὰ τρία αὐτὰ συστατικὰ τῆς κλασσικῆς παιδείας εἶναι ἀλληλένδετα καὶ δὲν ἠμποροῦν νὰ χωρισθοῦν ἀπ' ἀλλήλων· διότι οὔτε πανεπιστημιακὴ ἢ σχολικὴ διδασκαλία τῶν Κλασσικῶν εἶναι δυνατόν νὰ νοσηθῇ χωρὶς ἐπιστημονικὴν ἀρχαιογνωστικὴν ἔρευναν, φιλολογικὴν, ἀρχαιολογικὴν καὶ ἱστορικὴν, ἡ ὁποία τῆς ἐξασφαλίζει ὑπευθύνως τὸ περιεχόμενόν της, οὔτε μορφωτικὴ ἀξιοποίησις ἠμπορεῖ νὰ γίνη χωρὶς ξεκαθαρισμένον καὶ συνειδητὸν μορφωτικὸν ὕλικόν. Ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως, δύσκολον εἶναι νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ νὰ ζήσῃ ἀρχαιογνωστικὴ ἐπιστήμη, εἴτε ὡς ἔρευνα εἴτε ὡς διδασκαλία, μέσα εἰς ἀκατάλληλον ἢ ἀδιάφορον ἢ καὶ ἐχθρικὸν πνευματικὸν κλίμα, χωρὶς ζωντανὴν παράδοσιν καὶ θαλπωρὴν φιλικῆς ἀτμοσφαίρας πρὸς τὸν κλασσικὸν κόσμον.

Ἐπομένως τὸ πρόβλημα τῆς κλασσικῆς παιδείας ἔχει μὲν τρεῖς ἐπὶ μέρους πλευράς, τὴν ἐπιστημονικὴν, τὴν διδακτικὴν καὶ τὴν λαομορφωτικὴν, ἀποτελεῖ ὅμως μίαν ἐνότητα, ἐνιαῖον πρόβλημα τῆς ἐθνικοπνευματικῆς ζωῆς καὶ ὡς τοιοῦτο πρέπει νὰ τὸ ἀντιμετωπίζωμεν, εἴτε φίλοι τῆς κλασσικῆς παιδείας εἴμεθα εἴτε ἀρνηταί της.

Πρὸς τούτοις τὸ πρόβλημα αὐτὸ δὲν εἶναι μόνον ἑλληνικόν, ἀλλὰ πανευρωπαϊκόν, σχεδὸν παγκόσμιον, διότι σχεδὸν παγκόσμιος εἶναι καὶ ἡ ἔκτασις τῶν κλασσικῶν σπουδῶν καὶ οἰκουμενικὴ εἶναι ἡ μορφωτικὴ ἀγωνία τῆς ἐποχῆς μας. Διὰ τοὺς ἄλλους λαοὺς ἡ κλασσικὴ παιδεία εἶναι φύσεως ὑπερεθνικῆς μόνον· διότι αἱ κλασσικαί, δηλαδὴ αἱ ἑλληνικαὶ καὶ ρωμαϊκαὶ ἀξίαι ἀποτελοῦν τὸ κοινὸν θεμέλιον τοῦ πολιτισμοῦ τῶν καὶ ἕνα εἶδος ὑπερεθνικοῦ ἐνωτικοῦ γνωρίσματος τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῶν. Δι' ἡμᾶς ὅμως τοὺς νεωτέρους Ἑλλήνας ἡ μόρφωσις διὰ τῶν Ἀρχαίων Κλασσικῶν, καὶ δὴ καὶ τῶν Ἑλλήνων, τῶν προγόνων μας, εἶναι τὸ συναμφοτέρον: καὶ ὑπερεθνικὴ καὶ ἐθνικὴ παιδεία. Ὑπερεθνικὴ μὲν, ἐφόσον ἀνήκομεν καὶ ἡμεῖς

μετὰ τῶν ἄλλων λαῶν εἰς τὸν ἴδιον ἑλληνοκεντρικὸν ἢ ἑλληνογενῆ κύκλον πολιτισμοῦ, ἐθνικῇ δέ, διότι οἱ θεμελιωταὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶναι φυλετικοὶ μας πρόγονοι. Αὕτῃ δὲ ἡ ἰδιαιτέρα ἐθνικὴ μορφή τοῦ προβλήματος τῆς κλασσικῆς παιδείας εἰς τὸν τόπον μας ἐπιβάλλει καὶ ἀνάλογον διαφοροποίησιν τῆς ἐρεῦνης καὶ λύσεώς του ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

*
* *

Εἶναι ἐκτὸς ἀμφιβολίας, ὅτι ἡ κλασσικὴ παιδεία, ἡ ὁποία ἐπὶ αἰῶνας ἀπετέλεσε παιδευτικὴν παράδοσιν ὅλης σχεδὸν τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς πολιτιστικῶς ἐξαρτηθεισῶν χωρῶν, σήμερον, μετὰ τὴν πρώτην μεταπολεμικὴν ἀναγέννησίν της ἐπὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ πεδίου, φυσικὸν ἄλλως τε ἐπακολούθημα τῆς ἐκ τοῦ πολέμου ἀδρανείας, διέρχεται κάποιαν κρίσιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἀκριβέστερον, περὶ τὸ πρόβλημά της γίνεται μία πάλη καὶ διαμάχη μεταξὺ φίλων καὶ ἀρνητῶν της.

Ὅχι μόνον κύκλοι ἐπιστημονικοὶ καὶ ἐκπαιδευτικοί, μεταρρυθμισταὶ τῆς παιδείας καὶ μὴ, συζητοῦν τὸ θέμα αὐτὸ σήμερον, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικοὶ κύκλοι ποικίλων ὁσπῶν, εἴτε γόνιμοι φορεῖς τοῦ ἀγνοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ ἐνωτικοῦ ἰδεώδους, εἴτε ἀρνηταί, νοσταλγοῦντες τὴν ἀναβίωσιν τῆς ἱστορικῶς ξεπερασμένης διαμάχης μεταξὺ Ἑλληνισμοῦ (τοῦ τότε λεγομένου Ἑθνισμοῦ) καὶ Χριστιανισμοῦ, εἴτε νεοκαλβινισταί, μαθητεύσαντες εἰς τὴν σχολὴν τοῦ γνωστοῦ Καρόλου Barth, πρὸ πάντων δὲ τὸ συζητοῦν πολιτειολόγοι, κοινωνιολόγοι καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες, λαμβάνοντες ποικίλην στάσιν ἔναντι τοῦ προβλήματος, ἀνάλογον πρὸς τὴν κοσμοθεωρίαν τῶν.

Οὕτω καὶ τῶν ἀρνητῶν αἱ ἀποχρώσεις εἶναι ποικίλαι : Ἄλλοι, οἱ ἀκρότεροι ἐκ τῶν ἀρνητῶν, καὶ αὐτοὶ εἶναι οἱ ὀλιγώτεροι, στρέφονται κατὰ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιογνωσίας καὶ φιλολογίας ὥς ἐπιστήμης σχεδὸν περιττῆς καὶ ἀχρήστου, ἐστραμμένης μόνον πρὸς τὸ παρελθόν, ἐνῶ σφύζει ἐμπρὸς μας « σπαρταριστὸν » τὸ παρὸν μὲ τὰ ἀμείλικτα προβλήματά του. Αὐτοὶ ἀντιτάσσουν τὴν ζωντανὴν γνῶσιν τοῦ παρόντος, τὴν « Gegenwarts-kunde », τὴν παροντολογίαν, εἰς τὴν νεκρὰν καὶ ἄχρηστον, ὅπως λέγουν, κλασσικὴν παρελθοντολογίαν, τὴν « Vergangenheitskunde ».

Ἄλλοι ἀρνηταὶ τῆς κλασσικῆς παιδείας περιορίζουν τὴν δυσμένειάν των μόνον εἰς τὴν σχολικὴν κλασσικὴν ἐκπαίδευσιν, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν κλασσικῶν σπουδῶν εἰς τὰς Φιλοσοφικὰς Σχολὰς τῶν Πανεπιστημίων, τὰς ὁποίας δὲν θεωροῦν ἀχρήστους. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν μωσαϊκὸν αἰτημάτων : Οἱ μὲν ζητοῦν περιορισμὸν τῶν κλασσικῶν γυμνασίων καὶ ἀντικατάστασιν αὐτῶν ἢ διὰ σχολείων μέσης παιδείας ἄλλου τύπου (λ.χ. φυσικομαθηματικῶν γυμνασίων ἢ νεογλωσσικῶν ἢ οἰκονομικῶν ἢ καλλιτεχνικῆς κατευθύνσεως γυμνασίων) ἢ διὰ μέσων ἐπαγγελματικῶν σχολείων.

Οἱ ἐξ αὐτῶν ἀκρότεροι, οἱ ἀπόλυτοι, ζητοῦν τελείαν κατάργησιν τῶν γυμνασίων τοῦ γνωστοῦ ἀμιγοῦς τύπου. Ἀμιγοῦς δὲ τύπου γυμνάσια καὶ λύκεια εἶναι τὰ ἔχοντα τὸ κέντρον τοῦ βάρους εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν κλασσικῶν γλωσσῶν καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου ἀνάγνωσιν. Ἄλλοι πάλι θέλουν προαιρετικὴν τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν καὶ Λατινικῶν εἰς τὰ μέσα σχολεῖα ἢ προτείνουν τὴν ἀπὸ μεταφράσεων ἀνάγνωσιν τῶν Κλασσικῶν ἀντὶ τῆς ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου ἀναγνώσεως εἰς τὴν κατωτέραν βαθμίδα τῶν μέσων σχολείων, ἢ περιορίζουν εἰς ὀλίγας ὥρας τὴν ἀνάγνωσιν τῶν κλασσικῶν πρωτοτύπων, συμπληρουμένην δι' ἀφθόνον χρήσεως μεταφράσεων.

Καὶ ἀπὸ ὠφελιμιστὰς καὶ φίλους τῆς πρακτικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐκτοξεύονται μύδροι ἀναθέματος κατὰ τῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων, τὰ ὅποια, λέγουν, δημιουργοῦν κοινωνικὰ παρασιτικὰ στοιχεῖα καὶ προλεταρίου τοῦ πνεύματος.

Μία διαλεκτικὴ ἀναιμέτησις μὲ ἐκάστην ἐκ τῶν ἀντικλασσικῶν αὐτῶν ροπῶν καὶ ἀποχρώσεων δὲν εἶναι ἀπαραίτητος. Διότι, εἰς τελευταίαν ἀνάλυσιν, τὸ θέμα εἶναι ἓνα, διότι ἓνας εἶναι καὶ ὁ Ἀνθρώπος, περὶ τὸν ὅποιον δίδεται ἡ πνευματικὴ μάχη τῆς μορφώσεως.

Καὶ ὅλοι αὐτοί, φίλοι καὶ ἀρνηταί, παρὰ τὴν διαφοροποίησιν των εἰς τὰς λεπτομερείας, δύνανται νὰ καταταχθοῦν εἰς δύο γενικὰς κατηγορίας καὶ δύο τύπους ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι διακρίνονται ἀλλήλων ἀπὸ τὴν διάφορον ἐκάστου στάσιν ἔναντι τοῦ κόσμου καὶ διάφορον ἐκάστου δραστηριότητα ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος εἶναι οἱ λεγόμενοι « προοδευτικοί », οἱ φίλοι τῆς προόδου καὶ τῆς ἀλλαγῆς καὶ παντὸς ὅ,τι εἶναι νέον: νέα λογοτεχνία, νέα γλῶσσαι, νέα μουσικὴ, νέα ζωγραφικὴ καὶ τέχνη, νεώτατοι φυσικαὶ πρόσδοι, ἀτομικὴ καὶ πυρηνικὴ φυσικὴ, τεχνολογία, ἐπιστήμη τοῦ διαστήματος, ὕλικὸς πολιτισμὸς τῆς μόδας, νέα τεχνικὴ.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὑπάρχουν οἱ τοῦ ἀντιθέτου τύπου ἄνθρωποι. Αὐτῶν γνώρισμα εἶναι ἡ ἀναπόλησις τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ παρελθόντος, πού ἔχει ἐπέκτασιν, ἐπιβίωσιν καὶ ἐπίδρασιν εἰς τὸ παρόν. Καὶ μὲ αὐτὰ ἐννοοῦν ἓνα Μπετόβεν, ἓνα Μότσαρτ, ἓνα Μιχαὴλ Ἀγγελον, ἓνα Φειδίαν, τὸν Βεργίλιον, τὸν Ὅμηρον, τὸν Πλάτωνα, τὸν Αἰσχύλον, τὴν Κλασσικὴν Ἀρχαιότητα.

Φαίνεται, ὅτι καὶ οἱ δύο αὐτοὶ τύποι στάσεως ἔναντι τοῦ κόσμου στήρζονται εἰς ἐμφύτους ἀνθρωπίνας καταβολάς, καὶ δὴ καὶ εἰς τὸ βίωμα, ὅτι τὸ ἐκάστοτε παρὸν εἶναι ἓνα διαρκῶς μετατοπιζόμενον ὄριον μεταξὺ παρελθόντος καὶ μέλλοντος.

Μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἀνθρωπίνων τύπων ὑπάρχει συνεχὲς διαμάχη.

Οἱ βλέποντες πρὸς τὰ ὀπίσω ἀποδίδουν εἰς τοὺς «προοδευτικούς» τὴν εὐθύνην διὰ τὴν παρούσαν ὑστερίαν, ἡ ὁποία μαστίζει ὅλον τὸν κόσμον. Καὶ οἱ «προοδευτικοὶ» πάλιν τοὺς ἀντιλέγουν: Σεῖς εἴσθε οἱ «αἰωνίως χθεσinoί», οἱ φυγάδες ἀπὸ τοῦ παρόντος πρὸς τὸ παρελθόν. Μόνον ὅμως τύποι νοσηροὶ ἀδυνατοῦν νὰ ἀνεχθοῦν τὸν πλήρη ρυθμὸν τῆς συγχρόνου ζωῆς.

Εἰς αὐτοὺς τοὺς «αἰωνίως χθεσινούς», κατὰ τὸ λέγειν τῶν «συγχρονησμένων», ἀνήκουμεν καὶ ἡμεῖς οἱ φορεῖς τῆς κλασσικῆς παιδείας, οἱ κλασσικοὶ φιλόλογοι καὶ οἱ ἄλλοι ὁμότεχνοί μας θεράποντες τῆς ἀρχαιογνωσίας.

Διὰ νὰ ἀρχίσῃ ὅμως ἕνας γόνιμος, *sine ira et studio*, διάλογος μὲ τοὺς πάσης φύσεως ἀρνητὰς τῆς κλασσικῆς παιδείας τῆς παραδόσεως καὶ ὡς πρὸς τὰς ἄλλας μορφὰς τοῦ προβλήματος καὶ ὡς πρὸς τὴν κεντρικὴν μορφήν του, ἦτοι τὸ θέμα τῆς ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου ἀναγνώσεως¹, εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ συνειδητὴ ἡ ἔννοια τοῦ Κλασσικοῦ. Τί εἶναι λοιπὸν τὸ Κλασσικόν; Ποία ἡ οὐσία του;

* *

Ἀρχίζομεν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν ὄρων «κλασσικός» (ἐπίθετον) καὶ «τὸ Κλασσικόν» (οὐσιαστικόν).

Τὸν ὄρον «κλασσικός» μετεχειρίσθησαν πρῶτοι οἱ Ῥωμαῖοι². Καθὼς παραδίδει ὁ Γέλλιος (VI, 13) «κλασσικοὶ» (*classici*, παρὰ τὸ *classis* = τάξις) ἐκαλοῦντο οἱ πολῖται, οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν πρώτην, τὴν ἀνωτάτην, ἐκ τῶν πέντε τάξεων, εἰς τὰς ὁποίας διηρέθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς περιουσίας των οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται, ἐξαιρέσει τῶν ἱππέων, διὰ τῆς σερβιανῆς νομοθεσίας, τῆς φερουσῆς τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως Σερβίου. Κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἀντίληψιν, ὁ βασιλεὺς Σέρβιος Τύλλιος ἀποτελεῖ προσωποποιήσιν τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος τῆς νομοθεσίας αὐτῆς. Ἡ πρώτη λοιπὸν παρὰ Ῥωμαίοις σημασία τοῦ ἐπιθέτου «*classicus*» ἦτο: εὐπορος πολίτης, τῆς πρώτης τάξεως, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πολῖτας τῶν λοιπῶν τάξεων, οἵτινες ἐξακριχωρίζοντο ὡς πολῖται τεταγμένοι «*infra classem*» (παρακάτω ἀπὸ τὴν πρώτην τάξιν). Μεταφορικὴν (δηλαδὴ ἀσχετον πρὸς τὴν πολιτικὴν ἢ στρατιωτικὴν κατάταξιν τῶν πολιτῶν) χρῆσιν τοῦ ἐπιθέτου «κλασσικός», μετὰ συνειδήσεως ὅμως τῆς μεταφορικότητος τῆς σημασίας του, ἔχομεν εἰς τὸ «*scriptor classicus*» (= κλασσικός συγγραφεύς), παρὰ Γελλίῳ (XIX, 8, 15), ἔνθα τὸ ἐπίθετον τοῦτο συνάπτεται ὡς συνώνυμον μὲ τὸ ἐπίθετον «*assiduus*» (τὸ δηλοῦν ὡσαύτως τὸν πολίτην τῆς πρώτης τάξεως) καὶ ἀντιτίθεται πρὸς τὸ ἐπίθετον «*proletarius*» (τὸ κυρίως σημαῖνον τὸν ἐντελῶς στερούμενον περιουσίας Ῥωμαῖον καὶ ἐπομένως μὴ δυνάμενον νὰ καταταχθῇ οὐδ' εἰς τὴν πέμπτην τάξιν).

Τὸν ὄρον «*classicus*» μὲ τὴν νεωτέραν του ἔννοιαν ἐχρησιμοποίησαν πρῶτοι οἱ ἀνθρωπισταὶ τῆς Ἀναγεννήσεως (15ος αἰὼν μ.Χ. κ.έ.). Ὁ Μελάγχθων τῷ 1519 ἀπο-

1. Ὁ διάλογος οὗτος θὰ γίνῃ εἰς προσεχῇ δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας.

2. Βλ. Kuebler ἐν R.E.

καλεῖ τὸν Πλούταρχον «*autorem classicum*» (κλασσικὸν συγγραφέα), ἥτοι δόκιμον, ἐπέχοντα θεοῖν προτύπου συγγραφέως. Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τῶν εἰρημένων ἀνθρωπιστῶν ἐθεωρεῖτο πρότυπος ὁλόκληρος ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ λογοτεχνία τῶν δοκίμων χρόνων, ἐχαρκτηρίσθησαν ἀμφότεραι διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος « κλασσικὴ λογοτεχνία ». Καὶ διὰ τὴν βραδύτερον οἱ νεώτεροι λαοὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἀνεδείξαν δοκίμους συγγραφεῖς, ἐπιβληθέντας καὶ ἐπιζησαντας τῆς ἐποχῆς τῶν, ἐπεξετάθη μὲν καὶ εἰς τοὺς συγγραφεῖς τούτους ἡ χρῆσις τοῦ χαρακτηρισμοῦ « κλασσικός », ὥς κατ' ἐξοχὴν ὅμως κλασσικοὶ ἢ ἀπλῶς κλασσικοὶ ἐξηκολούθησαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ λέγονται οἱ μεγάλοι Ἀρχαῖοι Δημιουργοὶ καὶ πρωτοπόροι τοῦ πνεύματος, ἰδίως δὲ οἱ Ἕλληνες.

Ἐξεθέσαμεν εἰς τὰ προηγούμενα τὴν ἱστορίαν τοῦ ὅρου ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει, παρατηροῦμεν δέ, ὅτι ἀποκλειστικοὶ παρέμειναν καὶ παραμένουν μέχρι σήμερον καὶ οἱ ὅροι « κλασσικὴ μόρφωσις » ἢ « κλασσικὴ παιδεία », διὰ τῶν ὁποίων νοεῖται μόνον ἡ μόρφωσις, ἡ ἀποκτωμένη διὰ τῆς σπουδῆς καὶ κατανοήσεως τῶν κειμένων τῶν δοκίμων ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ποιητῶν καὶ πεζογράφων.

* *

Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶρα τῆς ἐννοίας τοῦ Κλασσικοῦ αἱ ἀντιλήψεις ποικίλλουν. Ἡ ποικιλία δὲ αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν ἐξάρτησιν τῶν περὶ τοῦ Κλασσικοῦ ἀντιλήψεων ἀπὸ τὰ φιλοσοφικὰ καὶ πνευματικὰ ρεύματα καὶ τὰ ἰδεώδη ἐκάστης ἐποχῆς, ἡ ὁποία ἀντικυρῶζει ἔργα καὶ συγγραφεῖς τοῦ παρελθόντος. Ἀρκεῖ χάριν παραδείγματος νὰ ὑπενθυμίσωμεν τὰς ποικίλας ἀντιλήψεις τῶν μεταγενεστέρων ἐποχῶν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κλασσικῆς Ἀρχαιότητος. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ χρόνοι, οἱ ἑλληνορωμαϊκοί, ὁ μέσος αἰὼν, οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως, ὁ 18ος αἰὼν, οἱ νεώτατοι χρόνοι ἐσθιρίζον εἰς διάφορα ἐκάστοτε χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος τὴν ὁμολογημένην κλασσικότητα αὐτοῦ. Πολὺ περισσότερον ποικίλλουν αἱ ἀντιλήψεις περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας τοῦ Κλασσικοῦ, προκειμένου νὰ κριθοῦν διάφοροι κλασσικαὶ περίοδοι εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος: οἱ ἀρχαῖοι κλασσικοὶ χρόνοι, ὁ 16ος αἰὼν τῆς Γαλλίας, ὁ αἰὼν τοῦ Goethe καὶ τοῦ Schiller ἐν Γερμανίᾳ κλπ. Δι' ἐκάστην ἐκ τῶν περιόδων αὐτῶν, αἵτινες πᾶσαι θεωροῦνται « κλασσικαὶ » καὶ κατὰ τὰς ὁποίας ἀνεδείχθησαν Ἕλληνες, Ῥωμαῖοι, Γάλλοι, Γερμανοὶ κλπ. « κλασσικοὶ » συγγραφεῖς, ἐξαίρονται ἰδιαίτερα ἐκάστοτε χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ ἰδιότης αὐτῶν ὡς κλασσικῶν.

Παρὰ ταῦτα, εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους καὶ εἰς ὅλους τοὺς ὡς κλασσικοὺς θεωρηθέντας συγγραφεῖς, ὑπάρχουν κοινὰ τινα καὶ θεμελιώδη γνωρίσματα τῆς ἐννοίας τοῦ Κλασσικοῦ. Ἀς τὰ σκιαγραφήσωμεν:

Κλασσικὸν εἶναι πᾶν ὅ,τι, εἴτε ἔργον τοῦ πνεύματος εἶναι εἴτε προ-

σωπικότης εἴτε ἐποχή, μετὰ τὸν ἱστορικὸν βίον του, τὸν ἐντοπισμένον ἐντὸς ὁρισμένων τοπικῶν καὶ χρονικῶν ὁρίων, ἐπιζῇ βραδύτερον ἐπὶ ἔτη μακρά, αἰῶνας καὶ χιλιετηρίδας. Μὲ ἄλλας λέξεις, κλασσικὸν εἶναι πᾶν ὅ,τι, διαθέτον ἀνεξάντλητον δύναμιν ἀντιστάσεως εἰς τὴν ἀπόροδον καὶ τὴν καταλυτικὴν ἐπίδρασιν τοῦ χρόνου καὶ εἰς τὴν κριτικὴν παντοίων ἀνθρώπων διαφόρων χωρῶν καὶ ποικίλων ἐποχῶν, κατορθώνει νὰ ἔχη μακρὰν καὶ διαρκῆ ἐπιβολὴν καὶ ὑπερχρονικὴν ἐπιβίωσιν καὶ τὸ ὁποῖον ἢ ἀναγνωρίζεται ὑπὸ πάντων ἢ τῶν περισσοτέρων καὶ ἐπιφανεστέρων ἀνθρώπων ὡς τέλειον, πληρὺς, ἔσχατον καὶ πρότυπον ἢ κρίνεται ὡς κάτι ἄξιον μεγίστης προσοχῆς καὶ βαθυτάτου σεβασμοῦ ἀκόμη καὶ ὑπὸ τῶν ἀντιφρονούντων, ἔστω καὶ ἂν οὗτοι ἀποτελοῦν κατὰ τινὰ ἐποχὴν τὴν πλειονότητα τῶν ἀρμοδιωτέρων κριτῶν.

Ἐπὶ τοῦ θεμελιώδους τούτου καὶ γενικοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ Κλασσικοῦ στηρίζονται αἱ ἑξῆς προϋποθέσεις καὶ ἐπὶ μέρους ιδιότητες αὐτοῦ: πρῶτον· διὰ νὰ φανῇ ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ ὑπερχρονικὴ ἐπιβίωσις ἐνὸς ἔργου ἢ προσώπου, προϋποτίθεται ἀπόροδος ἱκανοῦ χρόνου. Ὁ σύγχρονος εἶναι δύσκολον, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον καὶ ἀδιανόητον νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς κλασσικός· διότι ἡ ἄμεσος γειννίασις, συμβίωσις καὶ ἐπαφὴ κρινόντων καὶ κρινομένων εἰς τὰ στενὰ χρονικὰ ὅρια μιᾶς ἢ δύο γενεῶν δυσχεραίνει τὴν ἀντικειμενικὴν καὶ ἀπροσωπώληπτον ἐκτίμησιν, καθιστᾷ τὴν προοπτικὴν τοῦ κριτικοῦ βλέμματος βραχεῖαν καὶ μυωλικὴν καὶ δύναται νὰ παρασύρῃ εἰς ὑπερβολὰς ἐπαίτων καὶ ψόγων καὶ ἐν γένει εἰς ἀδίκους κρίσεις.

Ἐξ ἄλλου ὑπερχρονικὴ διάρκεια ἐνὸς ἔργου ἢ συνεχῆς πνευματικὴ παρουσία μιᾶς προσωπικότητος εἰς τὸν βίον πολλῶν μετέπειτα γενεῶν καὶ ἐποχῶν, λαῶν καὶ ἀνθρώπων, εἶναι νοητὴ μόνον, ἐφόσον τὸ κλασσικὸν τοῦτο, ἔργον ἢ πρόσωπον, εἶναι βαθέως ριζωμένον εἰς τὸ ἔδαφος ὅχι μόνον τῆς λαϊκῆς ζωῆς τοῦ ἰδίου ἔθνους, ἀλλὰ καὶ τῆς πανανθρωπίνης ζωῆς. Μακρὰ ἐπιβίωσις καὶ πνευματικὴ διάρκεια εἶναι νοητὴ μόνον, ὅταν τὴν πνευματικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν δημιουργίαν προκαλῇ καὶ ἐλαύνῃ μία γνησίως ἀνθρωπίνη ἀγωνία καὶ ἕνας ἄδολος πόνος διὰ τὸν "Ἀνθρώπον καὶ τὰς τύχας του" ὅταν ἐκ πρωτογενοῦς καὶ βαθείας ριζώσεως τροφοδοτῆται μία παγκοσμίου εὐωδίας πνευματικὴ ἀνθοφορία.

Πρὸς τούτοις, τὸ Κλασσικὸν κατορθώνει νὰ συγκρατῇ καὶ νὰ ἀναρριπίξῃ τὸ γενικώτερον καὶ μόνιμον ἀνθρώπινον ἐνδιαφέρον, διότι δὲν ἀσχολεῖται οὐδὲ κατατρίβεται μὲ τὴν ἀνθρωπίνην λεπτομέρειαν, μὲ τὸ ἱστορικὸν καὶ τὸ ἀνεπανάληπτον. Ἀ.χ. ἡ κλασσικὴ τέχνη, θεωροῦσα τὸν βίον τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπισκοποῦσα τὴν κίνησιν τῶν φυσικῶν καὶ ἀνθρωπίνων δυνάμεων, συλλαμβάνει καὶ ἐκφράζει μόνον τὸ οὐσιώδες, τὸ ἐπέχον θέσιν νόμου καὶ κανόνος, τὸ λογικῶς, αἰσθητικῶς καὶ φυσικῶς ἀναγκαῖον. Στηρίζεται ἐπὶ τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων, οὐχὶ ἐπὶ τῆς ρευστότη-

τος και τής απροσδιοριστίας τών φαινομένων. Τò Κλασσικόν, με τò νά ζητῇ τò τυπικόν, τò συμβολικόν και τόν κανόνα, προβάλλει εἰς τόν βίον «κανονικά», κανονιστικά πρότυπα, τὰ ὁποῖα συνοψίζουν εἰς ἐνότητα τήν πολλότητα τής φύσεως και τής ζωῆς και δαμάζουν μέσα εἰς γενικά συνθετικά περιγράμματα τήν ἀπέραντον ποικιλίαν τών ἰδιαιτέρων και τών ἐπὶ μέρους φαινομένων. Τò Κλασσικόν ἀποφεύγει τήν μεταβαλλομένην ἱστορικότητα κατατείνει πρὸς τήν σταθεράν και παραμόνιμον ὑπεριστορικότητα. Ἐκλέγει ἀπὸ τήν μυθικήν παράδοσιν πᾶν ὅ,τι θεωρεῖται και εἶναι αἰωνία ἀξία και ἀθάνατος μορφή και κυρίαρχος ἰδέα και πραγματοποιεῖ ἕνα πανανθρώπινον κανόνα.

Ἀκριβῶς δι' αὐτό, τò ἐπίθετον «κλασσικός» ἀδυνατεῖ νά προσδιορίσῃ τὰ οὐσιαστικά «ἱστορία» και «ἱστορικός». Οὔτε νοεῖται οὔτε ἔγινε ποτὲ χοῆσις τοῦ ὅρου «κλασσική ἱστορία» πρὸς δῆλωση τής ἱστορίας τών δύο λαῶν τῆς Κλασσικῆς Ἀρχαιότητος, δηλαδή τών Ἀρχαίων Ἑλλήνων και τών Ρωμαίων, ἀλλὰ μόνον τοῦ ὅρου «ἀρχαία (ἐλληνική και ρωμαϊκή) ἱστορία». Διότι τò Κλασσικόν δὲν ἐκτείνεται εἰς ὁλόκληρον τήν περιοχὴν τῆς ἱστορικῆς ζωῆς, ἀλλὰ συγκεντροῦται μόνον εἰς ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα και σημεῖα τῆς, τὰ ὁποῖα ὑψώνονται και ἐπιβάλλονται ὡς ὁρόσημα εἰς τήν τροχίαν τοῦ πνευματικοῦ και ψυχικοῦ βίου, ἀποτελοῦντα τελείωσιν ἅμα και νέαν ἀφετηρίαν αὐτοῦ. Δὲν ὑπάρχει «κλασσική ἱστορία τών Ἑλλήνων» ἀλλὰ μόνον «Ἑλληνες Κλασσικοί», μία ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος και τῆς τέχνης, ἕνας Ὅμηρος, ἕνας Δημόκριτος, ἕνας Σωκράτης, ἕνας Σοφοκλῆς, ἕνας Φειδίας, ἕνας Πλάτων και μερικοὶ ἄλλοι, ὀλίγοι πάντως ἐκ τών πολλῶν Ἀρχαίων, ἐνσαρκώσαντες εἰς τò «ἥρεμον μεγαλεῖον» τών ἔργων των γνησίως ἀνθρωπίνως μορφὰς και ἰδέας, ρυθμιζούσας ἕκτοτε ἀπὸ τò ὕψος τῆς αἰωνιότητος των διὰ δημιουργικῶν παρορμήσεων τόν βίον τῆς «ἐλληνοκεντρικῆς» οἰκουμένης.

Εἰς τήν ἀντίληψιν περὶ τοῦ Κλασσικοῦ κυριαρχεῖ ἡ πεποίθησις, ὅτι τοῦτο ἔχει δυναμισμόν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τήν ἱστορικότητα, τήν ἀναπαυομένην εἰς τήν γαλήνην τοῦ ἱστορικοῦ μουσείου. Ἐγκεῖται δὲ ὁ δυναμισμὸς τοῦ Κλασσικοῦ εἰς τò ὅτι οἱ κανόνες και αἱ ἀξίαι του δὲν ἀποθηήσκουν, ἐπιζοῦν, πολιτογραφοῦνται εἰς τήν αἰωνιότητα. Κατὰ τήν μακραίωνα ἐπιβίωσιν των αἱ κλασσικαὶ ἀξίαι ἀναρριπίζουν ληθαργοῦντας σπινθῆρας δραστηριότητος και ἐκτρέφουν νέαν πολιτιστικὴν και παιδευτικὴν δημιουργίαν.

Αὐτὸς ὁ δυναμισμὸς τοῦ Κλασσικοῦ δὲν ἀντιτίθεται πρὸς τήν ὁμολογημένην συντηρητικότητά του, ἡ ὁποία εἶναι ἐπίσης ἐν ἀπὸ τὰ συνηθέστερα γνωρίσματά του. Τò Κλασσικόν ἀποφεύγει, σύμφωνα με τόν ἀριστοτελικόν περὶ ἀρετῆς κανόνα, τόσον τήν ὑπερβολήν, ὅσον και τήν ἔλλειψιν· εἶναι ἡ μεσότης τοῦ Ἀριστοτέλους. Δὲν σπαταλᾷ, ἀλλὰ και δὲν φειδωλεύεται. Θηρεύει και πραγματοποιεῖ τήν ἀπλότητα, τήν λελογισμένην λιτότητα, τήν σαφήνεια, τήν ἰσορροπίαν, τήν ἁρμονίαν, τήν συμμετρίαν τών μερῶν πρὸς

ἄλληλα καὶ πρὸς τὸ ὅλον. Ἐκφράζει τὸ ἑλληνικὸν «μέτρον», πειθαρχεῖ εἰς τὴν ἐντολὴν «μηδὲν ἄρα».

Τὸ Κλασσικὸν δὲν εἶναι ἓνας χεῖμαρρος παρθένου δημιουργίας, ὀρμητικὸς καὶ βίαιος, παρασύρων θανμαστὰς καὶ ὀπαδοὺς. Τοῦναντίον εἶναι προῖον μακρᾶς ἐσωτερικῆς καὶ μορφολογικῆς ἐπεξεργασίας, εἶναι κάτι τὸ ὁλοκληρωμένον καὶ τελειωμένον. Ἐποiehθη ὄχι διὰ νὰ ἀρέσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀνθέξῃ. Διὰ τὸ Κλασσικὸν ἰσχύει ὁ λόγος τοῦ Θουκυδίδου (1, 22) διὰ τὸ ἱστορικὸν ἔργον του: «κτῆμά τε ἐς αἰεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν ξύγκειται» (τὸ ἔργον μου αὐτὸ συνεγράφη, ὄχι διὰ νὰ ἀρέσῃ πρὸς στιγμὴν εἰς τὸν ἀκροατὴν, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ νὰ παραμείνῃ αἰώνιον κτῆμα). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καταλήγομεν πάλιν ἐκεῖ, ὅθεν ἤρχισαμεν: εἰς τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν διαρκῆ πνευματικὴν παρουσίαν τοῦ Κλασσικοῦ. Αὕτη δὲ εἶναι τὸ βασικώτερον γνῶρισμά του.

* *

Εἰς τὰ προηγούμενα ἐδώσαμεν μίαν ἀνάλυσιν τῶν βασικῶν γνωρισμάτων τῆς γενικῆς ἐννοίας τοῦ Κλασσικοῦ, τῆς ὁποίας πρωταρχικὸς καὶ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος εἶναι τὸ Ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν Κλασσικόν. Παρὰ τὸ κατ' ἐξοχὴν τοῦτο Κλασσικὸν ἔχομεν καὶ μορφὰς τοῦ ἐν εἰδικωτέρῳ καὶ στενωτέρῳ ἐννοίᾳ αὐτοῦ. Τοιαῦται εἶναι λ.χ. τὸ γερμανικόν, τὸ γαλλικόν, τὸ ἀγγλικόν Κλασσικόν. Χάριν παραδείγματος περιοριζόμεθα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ Κλασσικοῦ, τὴν ἀντιπροσωπευομένην ὑπὸ τῶν Γερμανῶν Κλασσικῶν.

Τὸ Κλασσικόν, ὅπως κατέστη συνειδητὸν εἰς τὸν Goethe ἀπὸ τοῦ ταξιδίου του εἰς τὴν Ἰταλίαν, δὲν εἶναι οὔτε μορφή μόνον οὔτε ὕλη, οὔτε ἀποκλειστικῶς γνῶναι οὔτε βούλεσθαι, ἀλλὰ τοῦναντίον ἡ ἀρεὶς ὧν αὐτῶν τῶν ἰδιομορφιῶν. Εἶναι, κατὰ τὸν ἀείμνηστον Ν. Λούβαριν, ἀρμονία μορφῶν τέχνης καὶ μορφῶν βίου ἐν ταύτῳ· κόσμος εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ φύσις εἰς τὴν ποίησιν. Πρωταρχικὴ εἰκὼν τῆς κλασσικῆς μορφῆς βίου εἶναι ὁ καθαρὸς, ὁλόκληρος, πλήρης ἄνθρωπος μὲ τὰς ἀθανάτους δυνάμεις καὶ τὰ μέτρα του, πέραν παντὸς τυπικοῦ καὶ χρονικοῦ διορισμοῦ. Κύριον ἐλατήριον τῆς κλασσικῆς μορφῆς τέχνης εἶναι ἡ διαμόρφωσις, ὄχι ἡ νοσταλγία, ἡ πλήρωσις, ὄχι ἡ διάλυσις, ἡ γραμμὴ, ὄχι ἡ ἐπισκίασις. Τὸ γερμανικὸν Κλασσικὸν περιέλαβε καὶ ἑλλαισιώσε στοιχεῖα ἐκ τριῶν κόσμων: τοῦ γερμανικοῦ (ἐθνικοῦ), τοῦ χριστιανικοῦ (λουθηρανικοῦ) καὶ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος (μέσω τῆς Ἀναγεννήσεως), ἐρρῶθιμισεν τὸν μεταξὺ αὐτῶν ἀνταγωνισμόν καὶ ἤγαγεν αὐτὰ εἰς τὴν ἀγαστὴν πρὸς ἄλληλα ἐναρμόνισιν. Τὸ ἠθικὸν βάρος τοῦ Λουθηρανισμοῦ καὶ ἡ αἰσθητικὴ αἴγλη τῆς Ἀναγεννήσεως ἠνώθησαν εἰς συγγίαν ἀνθρωπισμοῦ καὶ τέχνης, ὡς βλέπομεν αὐτὴν εἰς τὴν περὶ ἀρχαίου κόσμου ἀντίληψιν τοῦ Winckelmann. Ὁ γερμανικὸς κλασσικὸς κόσμος εἶναι προῖον ὀργανικοῦ συνδυασμοῦ αἰσθητικῆς ψυχαγωγίας καὶ ἠθικοῦ κανόνος, ἡδονῆς καὶ ἀγαθοῦ. Εἰς τὸν συνδυασμὸν αὐτὸν ὅλαι αἱ ἀνθρώπιναι δυνάμεις ἐξευγενίζονται καὶ τελειοῦνται ὑπὸ τῆς ὑψηλῆς τῶν Μουσῶν.

Ὁ κόσμος αὐτὸς τῶν γερμανῶν Κλασσικῶν ἱστορικῶς ἐντοπίζεται εἰς τὸ ρεῖμα ἐκεῖνο τῆς γερμανικῆς ἀναγεννήσεως, τὸ ὁποῖον καταλήγει εἰς τὸν αἰῶνα τῆς ἰδεοκρατίας, ἐκπροσωπεῖται δὲ κυρίως ὑπὸ τοῦ Goethe καὶ τοῦ Schiller. Ἐκ τούτων ὁ μὲν πρῶτος διὰ πλήθους συμβόλων ἀπειργάσθη τὴν μεγαλειώδη σύνθεσιν φύσεως καὶ τέχνης, σέψεως καὶ πραγματικότητος, ὁ δὲ δεύτερος δι' ἀνυπερβλήτων μορφῶν τέχνης ἐδάμασε τὸν διχασμὸν μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ φύσεως.

Εἰς τὴν νεωτέραν σκέψιν τὸ Κλασσικὸν ἀντιτίθεται ὡς αἰσθητικὴ κατηγορία πρὸς τὸ Ρομαντικόν, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ ἑλληνολατινικοῦ πνεύματος. Ἐνῶ ἡ κλασσικὴ τέχνη κατατείνει εἰς ἑναρμόνισιν καὶ ἰσορροπήσιν τῶν μορφῶν, ὁ ρομαντισμὸς ἀποτελεῖ τὴν διάσπασιν τῆς ἰσορροπίας αὐτῆς. Ὁ ρομαντισμὸς, ἀποφεύγων τὴν ἀπλότητα, θέλγεται ἀπὸ τὸ ἀκαθόριστον, πολὺπλοκον καὶ σύνθετον. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἡρεμίαν τοῦ Κλασσικοῦ ἡ ἀνησυχία εἶναι διάθεσις κατ' ἐξοχὴν ρομαντικὴ. Οἱ ρομαντικοὶ ἀποδίδουν πολλὴν σημασίαν εἰς τὰ ἐξωλογικὰ καὶ βιοματικά μέσα γνώσεως, τὴν ἐνόρσιν, τὴν « θεωρίαν » καὶ « θέαν » (Schauen). Κατ' αὐτοὺς ἡ εὐαίσθησις, τὸ πάθος, τὸ συναίσθημα καὶ ἡ φαντασία εἶναι πολὺτιμοι πηγαὶ πνευματικῆς δημιουργίας ἐξ ἴσου ὥραίας μετὰ τὴν κλασσικὴν.

* *

Ἐλάχιστοι, σχεδὸν ἀνύπαρκτοι, εἶναι οἱ ὄντηται τῆς μορφωτικῆς ἀξίας τοῦ Κλασσικοῦ. Παιδευτικὴ παράδοσις καὶ διδακτικὴ πείρα αἰώνων εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ γενικῶς τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ δυτικοῦ λεγομένου κόσμου καθιέρωσαν τὸ ἑλληνικὸν καὶ ρωμαϊκὸν Κλασσικὸν ὡς ἓν ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα μορφωτικὰ ἀγαθὰ καὶ ὕλικά, ἅτινα ἐδημιούργησε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διὰ τὴν διάπλασιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἀνθρωπον, φορέα γνησίας πολιτικῆς καὶ ἀνθρωπίνης οὐσίας.

Τὸ πολὺτιμον τοῦτο μορφωτικὸν ὕλικὸν τῶν ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν κλασσικῶν ἔργων τοῦ λόγου καὶ τῆς τέχνης ἀποτελεῖ, ὅπως εἶδομεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς μελέτης αὐτῆς, τὸ θέμα καὶ τὸ ὑποκείμενον τῆς κλασσικῆς παιδείας ὑπὸ τὴν τριττὴν ὑπόστασιν αὐτῆς, ἥτοι ὡς ἐπιστημονικῆς ἀρχαιογνωστικῆς ἐρεῦνης, ὡς διδασκαλίας τῶν δύο ἀρχαίων γλωσσῶν καὶ ὡς μορφωτικῆς καρπώσεως τῶν κλασσικῶν πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἀξιῶν.

Ἐκάστη ἀπὸ τὰς τρεῖς αὐτὰς μορφὰς τῆς κλασσικῆς παιδείας, ἡ ἐπιστημονικὴ, ἡ διδακτικὴ καὶ ἡ ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ λαομορφωτικὴ ἢ ἀνθρωπιστικὴ, ἔχει τὰ ἰδιαίτερα προβλήματα τῆς. Καὶ τὰ μὲν ἐπιστημονικὰ προβλήματα τῆς ἀρχαιογνωσίας, ἥτοι τὰ προβλήματα τῆς κλασσικῆς φιλολογίας, τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιολογίας, ὡς προβλήματα ἐρεῦνης, ὑπάρχοντα εἰς τὴν καθιερωμένην μεθοδολογίαν τῶν ἀρχαιογνωστικῶν ἐπιστημῶν, ἡ ὁποία κεῖται ἔξω τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς γενικῆς προσπάθειας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προήλθεν ἡ παρούσα πρώτη μελέτη. Τὰ κυρίως ἀπασχολοῦντα τὴν εἰρημένην γενικὴν μας προσπάθειαν θέματα εἶναι δύο : τὸ θέμα τῆς διδασκαλίας τῶν Κλασσικῶν καὶ τὸ θέμα τῆς μορφωτικῆς ἀνθρωπιστικῆς καρπώσεως τῶν κλασσικῶν ἀξιῶν. Περὶ τὰ δύο αὐτὰ μεγάλα βασικὰ προβλήματα τῆς κλασσικῆς παιδείας στρέφονται αἱ ἀντιγνωμίαι καὶ αἱ ἀντιθέσεις καὶ αὐτῶν ἡ ἐξέτασις θὰ γίνῃ εἰς προσεχῇ δημοσιεύματα, ἀφοῦ διὰ τῆς παρουσίας μελέτης ἐδώσαμεν σαφῆ, ὡς πιστεύομεν, ἀνάλυσιν τοῦ περιεχομένου τῆς ἐννοίας τοῦ Κλασσικοῦ καὶ τῆς κλασσικῆς παιδείας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΒΟΥΡΒΕΡΗΣ